

הגאון רבי רפאל הכהן קוק זצ"ל*

רב ואב"ד עיה"ק טבריה ת"ו

ביאור בהלכות תשובה לרמב"ם

א.

פרק א הלכה א

כתוב ברמב"ם¹: "כל מצות שבתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות וכו', וידוי זה מצוות עשה. כיצד מתודין אומר אנא השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך², והרי נחמתי ובושתי במעשי, ולעולם איני חוזר לדבר זה, וזהו עיקרו של וידוי עיי"ש".

המקור לזה, כתב בכסף משנה שזהו וידוי כהן גדול אליבא דחכמים החולקים על רבי מאיר, ועיי"ש. וצ"ע שהרי ברמב"ם מיירי שעבר על עבירה אחת או בזדון או בשגגה ועל זה הוא בא להתודות, וא"כ איך אפשר שיתודה על עבירה אחת 'חטאתי' שזהו בשוגג ו'עויתי' שזהו במזיד ו'פשעתי' שזהו במרד, מ"מ אם זוהי בשגגה אין כאן עוון ופשע, אם זהו במזיד אין כאן חטאת ופשע, ואם זהו במרד אין כאן חטאת ועוון. ואם כי אנו מוצאים בגמ' בבא מציעא (לג. ב): "הגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם", הגד לעמי פשעם אלו תלמידי חכמים ששגגות נעשות להם כזדונות וכו'. וא"כ כבר אפשר ששגגת עבירה תחשב לפשע, וכן כעין זה איתא בסנהדרין (ק"ג. ב. ק"ד, א).

אבל מכול מקום דברי הרמב"ם צריכים ביאור, שהרי זה לא דומה כלל להודוי של הכהן הגדול, שהרי הכהן גדול מתודה על הרבה עברות שיש ביניהם שגגות ומזיד ומרד, ומהיכא תיתי דנימא דעל עבירה אחת צריך ג"כ להתודות "חטאתי עויתי פשעתי". אעפ"י שכל עבירת שוגג יש בה דרגות של עוון ופשע זה מנא לן דגם על דרגות של אותו החטא לכל גוונא צריך להתודות.

הרמב"ם לקמן (פ"ב ה"ב) כותב: "ומה היא התשובה, הוא שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד, שנאמר: "יעזוב רשע דרכו" וגו', וכן יתנחם על שעבר שנאמר: "כי אחרי שובי נחמתי" וכו', וצריך להתודות בשפתיו ולומר עניינות אלו שגמר בלבו". קחזינו מדברי הרמב"ם דבעזיבת החטא ישנם שני דברים, האחד שיפסיק מלעשותו, והשני שיפסיק לחשוב עליו כמו שמורה הלשון "שיעזוב החוטא חטאו" שזהו במעשה, "ויסירו ממחשבתו" שזהו שלא יחשוב יותר עליו, אעפ"י שאין בדעתו לעשותו. והביא על זה את הפסוק "יעזוב רשע דרכו" שזוהי עזיבת המעשה, "ואיש און מחשבותיו" שזהו שישוב מלחשוב עליו.

* מארכיון הג"ר רפאל קוק זצ"ל, באדיבותו של בנו, הגר"ש קוק שליט"א, רב ואב"ד רחובות ת"ו. נערך מכת"י המחבר ע"י הרב יהושע וייסינגר.

1. הל' תשובה פ"א ה"א.

2. ר"ל שחייב לפרט את חטאו כמו שכתב בפ"ב ה"ג.

ואח"כ יתחרט שנאמר: "ואחרי שובי נחמתי", ר"ל ואחרי שעשה תשובה שפסק מלעשות ומלחשוב יתחרט, והחרטה צריכה להיות במידה כזאת שאף פעם לא יעשה זאת עוד. וכמו שכתב הרמב"ם (שם): "ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם", עיין בלחם משנה וברש"א.

בפ"א כתב הרמב"ם: "כיצד מתודין אומר אנא השם וכו' והרי נחמתי ובושתי במעשי, ולעולם איני חוזר לדבר זה", עיי"ש. כאן הזכיר הרמב"ם רק החרטה שזהו "נחמתי ובושתי במעשי", והקבלה שלא יעשה עוד את הדבר הזה ולא הזכיר כלל עזיבת החטא במחשבה, ואולי זה לא עיקרו של וידוי. וכאן בה"א הרמב"ם מבאר את עיקרו של וידוי כמו שסיים: "וזהו עיקרו של וידוי", וכן יש לדקדק לקמן (פ"ב, ה"ב) דסידר הרמב"ם עזיבת החטא למעשה, עזיבת החטא במחשבה, החלטה שלא יעשה עוד וחרטה על שעבר, וז"ל: "ומה היא התשובה שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד, שנא': "יעזוב רשע דרכו" וגו', וכן יתנחם על שעבר, שנא': "כי אחרי שובי נחמתי" ע"כ. ר"ל 'אחרי שובי' שזהו עזיבת החטא וקבלה להבא, 'נחמתי' היינו שמתחרט שהרי בודאי האדם יכול לעזוב את מעשיו הרעים לעולם אבל מבלי שיתחרט על העבר, משום הכי מביא הרמב"ם 'שאחרי שובי נחמתי', ר"ל דבעזיבת מעשיו הרעים לא די, אלא צריך שיתחרט על העבר.

ב.

עיקרו של וידוי

ובעיקרו של וידוי פ"א ה"א כתב דקודם הוא החרטה ואח"כ הקבלה שלא יעשה זאת עוד לעולם, וז"ל: "והרי נחמתי ובושתי במעשי", שזוהי החרטה, "ולעולם איני חוזר לדבר זה" שזוהי הקבלה לעתיד. ואולי נימא דבפ"ב ה"ב הרמב"ם מסדר את דרך התשובה דהתשובה באה לפי הסדר הזה דקודם האדם עוזב את מעשיו הרעים ואח"כ מסירו ממחשבתו, ואח"כ מחליט בלבו שלא יעשה את זה לעולם, ואח"כ באה החרטה שהרי לא כל בעלי תשובה הם כרבי אליעזר בן דורדיא דרבי אמר עליה ד"יש קונה עולמו בשעה אחת, ויש קונה עולמו בכמה שנים" (ע"ז י:). אבל אצל כלל האנשים זה הולך בתהליך ידוע, מהקל אל הכבד עד שהוא מגיע לחרטה כזו שמעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לכסלה עוד.

אבל בפ"א הל"א, מיירי הרמב"ם בנוסח הוידוי שמה מקדים את החרטה לקבלת העתיד, אבל מ"מ אין זה מספיק דסוף סוף טעמא בעי, מ"ט בוידוי מקדים את המאוחר בתשובה ומאחר את המוקדם בתשובה. ונראה, דכל עיקרו של הוידוי הוא רק הבעת החרטה כמו שנראה קצת מ'שערי תשובה' (שער ראשון אות י"ט): "ומודה ועוזב ירוחם וכו', החרטה והוידוי בכלל מודה כי המתודה מתחרט" וכו', ע"כ.

גבי דברי שהרמב"ם שמוסיף: "ולעולם איני חוזר לדבר זה", זהו כמו שכתב הרמב"ם בפ"ב ה"ג: "כל המתודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו שאין הטבילה מועלת לו עד שישליך השרץ" ע"כ. ואם כן, נמצא שבלי עזיבת החטא אין הוידוי וידוי, משום

הכי צריך הוא בשעת הוידוי להזכיר שלא ישוב לזה לעולם, אי עזיבת החטא פוסל את הוידוי, אבל עצם הוידוי הוי רק הבעת החרטה, ומש"ה מעיקרא מזכיר חרטתו בוידוי שזהו עיקר הוידוי, ואח"כ הוא מזכיר שעזב את החטא שוידויו אינו פסול.

ג.

'אינו חוזר לדבר זה' - מחלוקת השערי תשובה והרמב"ם

ויש עוד להתבונן בדברי הרמב"ם הנ"ל ש"לעולם אינו חוזר לדבר זה" שזהו מעיקרו של וידוי. שהרי בגמרא יומא (פו, ב) גרסינן: "מאי אמר, אמר רב אתה יודע רזי עולם" ר"ל שזהו הוידוי, ובתפלה הנ"ל לא מוזכר כלל "ולעולם אינו חוזר לדבר זה" שאין בו כלל קבלה להבא. "ולוי אמר 'ובתורתך כתוב לאמר'", ופירש"י: "כי ביום הזה יכפר עליכם". ובפסוק הזה לא מוזכר כלל קבלה להבא. "ור"י אומר ריבון העולמים", ופירש"י: "כי לא על צדקותינו" וכו'. גם בזאת אין זכר יוזכר לקבלה להבא, ואף גרסינן התם: "אמר מר זוטרא לא אמרן אלא דלא אמר אבל אנחנו חטאנו, אבל אמר אבל אנחנו חטאנו תו לא צריך". וקמסיק שזהו עיקר וידוי וכן פסק הרמב"ם פ"ב ה"ה, ואין שם זכר לקבלה להבא.

וכן קשה לשמואל דקסבר התם דתפלת נעילה הוי 'מה אנו מה חיינו', והרי חיוב בוידוי הוי גם כן בנעילה כמו ששינוי שם בברייתא, והרי אין שם קבלה להבא. וזה שאיתא בתפלה הנ"ל 'למען נחדל מעושק ידינו', ברור הדבר שאין כאן קבלה, אלא שהוא מתפלל שהתשובה נותנת אפשרות לחזור ממעשיו הרעים' דבלי תשובה הוי כמו שכתוב ביחזקאל (ל"ג, י): "ואתה בן אדם אמור אל בית ישראל כן אמרתם לאמור כי פשעינו וחטאתינו עלינו ובם אנחנו נמקים ואיך נחיה". ופירש"י (שם): "לפיכך אין אתם חפצים לשוב כסבורים אתם שלא תועיל לכם תשובה" ע"כ. על זה הקב"ה משיב: "אמור אליהם חי אני נאום ד' ואם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה, שובו שובו מדרכיכם הרעים" וכו' ע"כ. ורק אצל וידויו של רב המנונא איתא קבלה דאמר: "יהי רצון מלפניך שלא אחטא" וכו', ועיין בהגהות בני בנימין בסוף חלק א' על הרמב"ם.

ונראה דאיכא לעיונא אי בעינן וידוי דווקא בשעת התשובה, או אפילו אם שב בתשובה לפני שנה ואחרי שנה הוא בא להתוודות ג"כ הוידוי וידוי הוא. שזהו הרי דבר ברור שרגשות התשובה החרטה על העבר והקבלה להבא אי אפשר שזה יהיה אצל האדם תמיד בלי הפסק אלא שהתשובה היא שהחוויה הזאת צריכה שתטווה פעם בלבד של האדם וזוהי התשובה. א"כ הרי אפשר שהיום הוא חזר בתשובה לפי הלכותיה ולאחר זמן מתודה בשעה שאין לו החוויה הזאת, והשאלה היא האם וידוי זה מועיל או לא.

ולכאורה נראה דזוהי מחלוקת בין הרבינו יונה והרמב"ם, דבשערי תשובה (שער ראשון אות י"ט) כתב וז"ל: "ומודה ועוזב ירוחם פירוש אעפ"י כי יסודות התשובה ג' החרטה והוידוי ועזיבת החטא, החרטה והוידוי בכלל מודה כי המתודה מתחרט, ואין תשובה פחותה משלש אלה כי

המתחרט ומתודה ואיננו עוזב את החטא דומה למי שטובל ושרץ בידו אכן מודה ועוזב ירוחם כי בעל התשובה" וכו' עיי"ש. הרי חזינן דהרבנינו יונה מפיך לה ממקרא זה 'מודה ועוזב ירוחם', אכל שלשת הכללים של תשובה. אך הרמב"ם בפירושו המשניות (סוף יומא) כתב וז"ל: "והתשובה הוא שיתודה אדם על עונותיו לפני השם ויתנחם על מה שחטא ויקבל עליו שלא ישוב לאותו עוון לעולם". אמר בוידוי והפרישה מהעוון "ומודה ועוזב ירוחם" ואמר בחרטה על העוון "כי אחרי שובי נחמתי" ע"כ. והנה הרמב"ם יליף חרטה מפסוק "כי אחרי" וכו' ולא מהפסוק "מודה ועוזב ירוחם".

ולכאורה איכא למימר דבהכי פליגי, דלרבנו יונה הוידוי הוא דווקא בשעת חרטה ממילא נמצא אם הוא מתודה הרי הוא מתחרט. ולשיטת הרמב"ם אין הוידוי קשור כלל עם חרטה עצמה, דהיום הוא יתחרט ולאחרי זמן מרובה שרגשות החרטה פגו מלבו הוא מתודה, ומשום הכי יליף לה לוידוי וחרטה משני פסוקים. אבל לשיטת הרמב"ם כפי מה שאנו מדמין אם הוא חזר בתשובה שלמה וגמורה ואחרי זמן רב שוב נכשל באותה עבירה ועל העבירה החדשה איננו שב בתשובה לא יוכל להתודות על הראשונה שעשה תשובה כל זמן שהעבירה החדשה בידו היא ואינו חוזר ממנה, שאעפ"י שמה שהוא חטא מחדש אין זה פוגם בתשובתו הראשונה כמש"כ הלח"מ פ"ב ה"ב. אבל זהו חסרון בוידוי, וכמש"כ הרמב"ם (פ"ב ה"ג): "הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו שאין הטבילה מועלת לו עד שישליך השרץ" ומשום הכי בעי הרמב"ם שבנוסח הוידוי יאמר: "ולעולם איני חוזר לדבר זה" שיכול להיות שמה שהוא חוזר לדבר זה שלא יהיה פגם כלל בתשובתו כדנ"ל (לכאו' צ"ל כמו בעמוד הבא) אבל זהו פגם בוידוי, משום הכי בעי למימר: "ולעולם איני חוזר לדבר זה", ר"ל שזוהי לא אותה הקבלה שקבל עליו בשעת התשובה אלא זוהי קבלה חדשה בכדי שהוידוי יועיל. אבל הוידוי עצמו אינו אלא חרטה ותו לא, כמו שכתבנו בסוף אות הקודם.

ולפי"ז איכא למימר דישנם שני מיני וידויים ישנו וידוי שהוא בשעת התשובה, וישנו וידוי שהוא לאחר התשובה. ומה שכתב הרמב"ם דבעי למימר בוידוי "ולעולם איני חוזר" זהו בסתם וידוי שהוא יכול להיות גם שלא בשעת תשובה, אבל וידוי של יוהכ"פ שהוא בשעת תשובה כמש"כ הרמב"ם (פ"ב ה"ז): "לפיכך חייבים הכל לעשות תשובה ולהתודות ביוהכ"פ", שביוהכ"פ הוידוי הוא בשעת תשובה שזוהי חרטה על לשעבר וקבלה על להבא. ולכן אין צורך לומר איני חוזר לעולם, שהרי עכשיו הוא בתשובתו בחרטתו ובקבלתו להבא, והוידוי עצמו הוא רק לבטא בשפתיו את חרטתו, כמו שכתבנו.

אלא שצ"ג דלשיטת הרמב"ם שמעיקרי הוידוי הוא שיאמר: "חטאתי עויתי פשעתי", וזה לא מוזכר בכל הוידויים דיומא הנ"ל, אלא רק בוידוי של שמואל שהוא אומר אבל חטאנו אשמנו וכו' ששם מוזכר חטא עוון פשע וצ"ע.

ד.

אם תשובה מעכבת קרבן

"וכן בעלי חטאות ואשמות בעת שמביאין קרבנותיהם על שגגתן כמו על זדונן אין מתכפר להם בקרבנם עד שיעשו תשובה", ע"כ לשון הרמב"ם.

ויש לעיין בזה, שהרי הרמב"ם כתב בהל' שגגות (פ"ג ה"ז): "כיצד מומר לאכול חלב ואכל חלב בשגגה והביא חטאתו אין מקבלין ממנו עד שיחזור בתשובה" עיי"ש. ונראה מזה שהמומר שאכל חלב בשגגה אם חזר בו בתשובה יקבלו ממנו חטאת על החלב שאכל בשעת מומרותו, וכן פירש דבריו המשנה למלך שם. וזה דלא כשיט' התוס' בהרבה מקומות שאם המומר חזר בתשובה אין מביא חטאת על החלב שאכל בשעת מומרותו. וכך מצינו בגמ' חולין (ה, א) גרסינן: "מכס" ולא כולכם להוציא את המומר" וכו'. ומקשינן: "והא מהכא נפקא מהתם נפקא "מעם הארץ" פרט למומר", ומתרצת הגמ': "חדא בחטאת וחדא בעולה וכו', ואי אשמועינן עולה דלאו חיובא הוא, אבל חטאת דחיובא הוא אימא ליקבל מיני' צריכא" ע"כ. בשלמא לפי שיטת התוס' דמיירי אפילו עשה תשובה בשעת הבאה אבל אי בשעת החטא היה מומר לא מקבלין מיני' אתי שפיר, דאי כתיב בעולה ולא בחטאת הוא אמינא בחטאת יקבלו מיני' משום דחיובא הוא. אבל לפי שיטת הרמב"ם מומר מיירי דלא עשה תשובה, וא"כ היכי הוהו ס"ד דמומר מקבלין חטאת הרי לא חזר בתשובה ובלי תשובה אין הקרבן מכפר כמו שכתב הרמב"ם הנ"ל בתשובה ומקורו הוא בשבועות ובכריתות.

ולא עוד אלא דלשיטת הרמב"ם בהל' מעשה הקורבנות דמומר הוי לא רק מי שעשה פעם או שלש פעמים, וכך כתב הרמב"ם (פ"ג ה"ד מהל' מעשה הקרבנות): "היה מומר לעבירה והוא מפורסם וידוע לעשותה והורגל בה בין להכעיס בין לתיאבון אין מקבלין ממנו קרבן לאותה עבירה" וכו' ע"כ³. ואם כן, לפי זה אם הוא אוכל חלב במזיד ואינו מפורסם בה ואינו ידוע בה אינו מומר ומקבלין ממנו קרבן חטאת על שאכל חלב בשגגה, ובודאי מיירי לשיטת הרמב"ם בדלא עשה תשובה, שהרי אם עשה תשובה אפילו הוא מומר מקבלין הימנו, לשיטת הרמב"ם בפ"ג ה"ז משגגות כהנ"ל. וא"כ אם לא עשה תשובה האיך מקבלין ממנו את החטאת הרי אין חטאת מכפר בלא תשובה. ודוחק לומר שמקבלין ממנו את החטאת ומקריבין אותו והקרבן כשר אעפ"י שאינו מתכפר בו, כמו שחט חטאת לשם חולין דכשר ואינו מרצה דמ"ט יקבלו ממנו כיון שיצטרך בין כך ובין כך להביא חטאת אחרת, ודוחק לומר דבשביל שלא יעבור על "בל תאחר" מקבלין מיניה.

ונראה דהגמ' בכריתות (ז, א) גרסינן: "ובפלוגתא האומר לא יתכפר לי חטאתי אביי אמר אין מכפרת, רבא אמר מכפרת וכו', אביי אמר אינה מכפרת דהא אמר לא תכפר, רבא אמר מכפרת כיון דאמר תיקרב כפרה ממילא אתי והדר בי' רבא כדתניא יכול יהא יוהכ"פ מכפר על שבין ועל שאין שבין ודין הוא מה חטאת ואשם מכפרין ויוהכ"פ מכפר מה חטאת ואשם אין מכפרין אלא על השבים אף יוהכ"פ אין מכפר אלא על השבין. לא אם אמרת בחטאת ואשם שאין מכפרין על המזיד כשוגג תאמר ביהכ"פ שמכפר על המזיד כשוגג, והואיל ומכפר על המזיד

3. וע"ע במל"מ פ"ג ה"ז משגגות.

כשוגג מכפר על השבין ועל שאין שבין, ת"ל 'אך' חילק מאי שבין ושאין שבין, אילימא וכו' אלא שבין דאמר יכפר עלי חטאתי שאין שבין דאמר לא תכפר עלי חטאתי שמע מינה" ע"כ. והנה בברייתא הנ"ל מיייתא אצל יום הכיפורים שבין ושאין שבין, ואצל חטאת ואשם שבין ושאין שבין, ובגמ' בשבועות (יג ע"א) מוכיח מהאי ברייתא דיוהכ"פ מכפר דוקא על השבין ולא על שאינן שבין דלא כרבי. ונראה משם דשבין דיום הכיפורים הוי כפשוטו דחוזר בתשובה על חטאיו ושאין שבין דיוהכ"פ הוי שאינו שב ממש מחטאו⁴. וא"כ בדין הוא דנימא דגם אצל חטאת ואשם הוי כפשוטו דשבין הוי דחוזר בתשובה על חטאו ושאין שבין היינו שאינו שב מחטאו. אם כן, מאי מוכיח רבא כאן דבועט בקרבן שאינו מתכפר לו, דבאמת נימא דקמבעט בכפרה כגון דאמר לא תכפר לי חטאתי, חטאתו מכפרת. אלא דאם לא שב בתשובה על חטאו אין חטאתו מכפרת מפני שאין הקרבן מכפר בלי תשובה כמו לענין יום כיפור דהחיסרון שאין יום כיפור מכפר, היינו משום דלא שב בתשובה, וא"כ בלי תשובה אינו מכפר ומהיכא תיתי דנימא דאם שב בתשובה ומביא קרבן חטאת ברצונו שאין החטאת מכפרת, מפני דאמר לא תכפר לי חטאתי זה מגלן ולכאורה זוהי פליאה עצומה.

ה.

כפרת יוה"כ וכפרת קורבן

ולפי זה צ"ל דיש הפרש בין כפרת יוהכ"פ ובין כפרת הקרבן, דבעבירת לא תעשה דבעינן תשובה ויו"כ, היינו דבעינן שני דברים בכדי שתתכפר לו חטאו, חדא תשובה ושנית יו"כ. אבל אצל קרבן כל הכפרה מהתחלה ועד הסוף הוי רק הקרבן, אלא דאם אינו שב הוי מבעט בכפרה שהרי אם אינו שב הרי לא איכפת ליה כלל העבירה שבידו שהרי אינו מתחרט כלל על העבירה שעשה, ומשום הכי בעי תשובה אבל לא מפני שהתשובה עצמה הוי חלק מהכפרה, אלא דכל הכפרה הוי הקרבן. אלא דבעינן תשובה דאם אינו עושה תשובה הרי לא איכפת ליה עבירתו ממילא הוי מבעט בכפרתו. וזה על כל פנים מוכרח מן הגמרא דאינו שב בתשובה הוי מבעט בכפרתו שהרי רבא מוכיח מזה שאינו שב בתשובה דאין הקרבן מכפר לו, מפני שאינו רוצה כפרה מה שאין כן ביום הכיפורים, דיוהכ"פ מכפר רק מחצה מה שנשאר אחרי התשובה שלא היה בכוח התשובה לכפר נמצא דבל"ת בעינן שני דברים לכפר את החטא תשובה ויוהכ"פ.

ואם זה נכון, איכא למימר דלפי זה יש הבדל בתשובה של הקרבן ובין תשובה של יוהכ"פ. דבתשובה של יוהכ"פ דבעינן את התשובה עצמה שתכפר דומיא דתשובה על עשה שמכפרת, וא"כ בעינן תשובה כפי כללי התשובה, דהיינו חרטה לשעבר וקבלה להבא. אבל בקרבן שאין צורך שהתשובה תכפר אלא דכל עיקר הכפרה מהתחלה ועד הסוף הוי רק על הקרבן, וכל עיקר התשובה דבעינן זה הוי רק בכדי שיוצא שרוצה את הכפרה, מה שאין כן אם אינו שב מזה הוי שאינו רוצה את הכפרה. ממילא לפי זה אם הוא מתחרט על מה שעבר אעפ"י שאינו מקבל על להבא הרי הוא ג"כ רוצה כבר את הכפרה שהרי הוא מתחרט על העבר. ואם כי תשובה אין כאן

4. עיי"ש תוד"ה 'דאי לא תימא הכי'.

לפי דיני התשובה שהרי אין תשובה בלי קבלה להבא⁵, אבל אצל קרבן אין צורך שהתשובה בעצמה תכפר, אלא כל עיקר דבעינן תשובה היינו בכדי שיהא נראה דרוצה כפרה, ולפי זה איכא למימר דלא בעינן כאן תשובה לפי כללי התשובה, אלא דמכיון שהוא מתחרט כבר רוצה את הכפרה, ואם כי איננו מקבל להבא, וא"כ אין כאן תשובה המכפרת אבל הרי לא בעינן כאן תשובה לשם תשובה אלא דבעינן תשובה בכדי שירצה את הכפרה, ממילא איכא למימר דאם הוא רק מתחרט הרי כבר רוצה את הכפרה ממילא הקרבן מכפר.

ו.

דין מומר

לפי הנ"ל אתי שפיר דמומר הוי בעי להביא חטאת אעפ"י שמומר הוא מפני שבשביל הקרבן בעינן תשובה, רק החרטה בלי קבלה לעתיד ממילא נמצא דמומר הוי שהרי אין לו תשובה כפי הלכות התשובה. אבל התשובה דבעינן בכדי שירצה כפרה זה איתא דהיינו שהוא מתחרט על עבירתו בלי קבלה להבא דזה הוי כמו שאמרו ישראל בזמנו של יחזקאל (ל"ג, י) שהם לא רצו לחזור בתשובה כסבורים הם שאין תשובה מועילה, פי' הרי הם כן התחילו אלא דלא היתה קבלה להבא (עיין לעיל).

והוא הדין לשיטת הרמב"ם דאם אינו מפורסם וידוע דהוי מומר מקבלין ממנו קרבן אעפ"י שאינו חוזר בתשובה משום דלענין קרבן בעינן רק תשובה בכדי שירצה את הכפרה, וממילא אם רק מתחרט הרי רוצה את הכפרה, אם כי תשובה לפי דיני התשובה אין כאן. למרות דהרמב"ם (פ"ג משגות ה"י) מבאר שמבעט בכפרה הוי שאינו מאמין שהקרבן ויוהכ"פ מכפרים אבל לא שאינו רוצה בכפרה שהרי מי שאינו מאמין שהקרבן מכפר הרי אפשר שהוא רוצה את הכפרה אלא שאינו מאמין שהקרבן יש בכחו לכפר.

אבל נראה שזה תלוי לפי גירסת הגמרא, דהגירסא (דף פ"ה, ב) הוי דקאמר 'אין יום הכיפורים מכפר' דזה הוי כמו שיטת הרמב"ם שאינו מאמין בכפרתו. אבל הש"ס הגיה דקאמר 'לא מכפר עליה יום הכיפורים' דלפי זה יוצא שאין כאן ענין באי אמונה בכחו של יוהכ"פ לכפר, אלא שהוא לא רוצה את הכפרה. וכן נראה שזוהי שיטת רש"י, דרש"י פי' וז"ל⁶: 'אלא על השבים לרצונו בעינן' עיי"ש. מזה מוכח דאינו רוצה הכפרה ולא שאינו מאמין בה שאין בזה סתירה לרצון הכפרה. ואם כי אפשר לדחוק ולומר דמכיון שאינו מאמין בכפרת הקרבן, הרי ממילא אין לו רצון ממש שהקרבן יכפר דאיך ירצה בדבר שאינו לפי דעתו הנפסדת אבל לפי זה נצטרך למימר דבעינן רצון בחיוב שהקרבן יכפר לו וזה קשה מאד דלפי"ז אם אחד לא ידע שהקרבן מכפר האם הקרבן לא יכפר לו אתמהא.

5. וכמש"כ הרמב"ם בפ"ב ה"ב מהל' תשובה.

6. כריתות ז, א.

ז.

שיטת הרמב"ם במבעט ביום הכיפורים

כתב הרמב"ם (שגגות פ"ג ה"י): "אין יוהכ"פ ולא החטאת ולא האשם מכפרים אלא על השבים המאמינים בכפרתם, אבל המבעט בהן אינן מכפרים בו כיצד היה מבעט והביא חטאתו או אשמו והוא מומר או מחשב בלבו שאין אלו מכפרים אעפ"י שקרבו כמצותן לא נתכפר לו וכשיחזור בתשובה מבעיטתו צריך להביא חטאתו ואשמו, וכן המבעט ביוהכ"פ אין יוהכ"פ מכפר עליו, לפיכך אם נתחייב באשם תלוי ועבר עליו יוהכ"פ והוא מבעט בו הרי זה לא נתכפר לו וכשיחזור בתשובה אחר יוהכ"פ חייב להביא כל אש"ת שהי' חייב בו", עיי"ש.

נמצא דלשיטת הרמב"ם מבעט ביוהכ"פ ובקרבן הוי שאיננו מאמין בכפרתו, ושיטת התוס' בשבועות⁷ הוי שמבעט הוא שאינו רוצה בכפרה, וכן מטין דברי רש"י כריתות לעיל (ז, א), דכתב על הא דתנינן דחטאת ואשם אינן מכפרים אלא על השבים לרצונו בעינן⁸ עיי"ש. ואת שבין ואינן שבין דחטאת ואשם מוקמינן במבעט ואינו מבעט וזה נוטה לשיטת תוס' דמבעט הוי שאינו רוצה בכפרה, וע"ז כתב רש"י דבעינן לרצונו.

אבל לשיטת הרמב"ם הוי שאיננו מאמין בכפרה אין הפסוק מלרצונו מתיישב בזה ועיין בשירי קרבן שבועות שם. וכבר בררנו באות קודם דשיטת הרמב"ם ותוס' מחלוקת הגירסאות הוי דגירסתנו בגמ' ר"א במבעט דקאמר אין יוהכ"פ מכפר בזה הוי כשיטת הרמב"ם, אבל הלח"מ מגיה דקאמר לא מכפר עליה יוהכ"פ בזה הוי כשיטת תוס' ורש"י.

ובאמת מחלוקת הגירסאות שבבבלי הוי גם מחלוקת בירושלמי שבועות (פ"א ה"ו וה"ג) דאיתא התם: "האומר אין העולה מכפרת וכו' מכפרת היא על כרחו אי אפשר שיכפר אין מכפר לו על כרחו". וזה הוי כשיטת רש"י ותוס' דמבעט הוי שאיננו רוצה בכפרה, אבל מה שאיננו מאמין שהוא מומר דאין עולה ויוהכ"פ מכפרי אין זה מבעט ומכפר לו.

ותו, אמרינן התם בירושלמי "אמר רב חנינה בריה דרב הלל לא מסתברא אלא חלוּפן, (ר"ל שהסברא היא להיפך דבאינו מאמין אין מכפר ובאי אפשר כן יכפר) לא כולא מן הדין בר נשא למימר למלכא לית את מלך" וכו'⁸. ומשום הכי, אם אמר אי אפשר בכפרה כן מכפר שאין אדם יכול לומר למלך שאינו רוצה בכפרה, אם הקב"ה אומר שזה כן מכפר אבל באומר שאין הקרבן ויוהכ"פ מכפרים זאת אומרת, שאינו מאמין בזה אין מכפר, וזה הוי כשיטת הרמב"ם וכגירסתו.

אלא דלשיטת הרמב"ם צריך ביאור, מאי מייתי מהא דקתני שאין חטאת ואשם מכפרים אלא על השבים ולא על שאינם שבים דשבין הוי שמאמין בכפרתו, ואינן שבין הוי שאיננו מאמין בכפרתו. דילמא לעולם מבעט ואינו מאמין בכפרה מכפר אלא דשבין היינו דשב בתשובה על חטאו ואינן שבין שאינו שב בתשובה על חטאו כפשוטו וכמשמעו אבל מבעט ואינו מבעט מנא לן, ועיין בשירי הנ"ל שעמד בזה.

וצריכינן לברורי מ"ט מבעט ואינו מאמין בכפרה דאין הקרבן ויו"כ מכפר, דלכאורה הוה אפשר לומר דזהו חסרון בכפרה, דהכפרה ניתנה לזה דהוא מאמין בכפרה, אבל לזה שאינו

7. שבועות י"ג, ע"א, ד"ה דאלת"ה.

8. ירושלמי, יומא ת, ז (מב, ע"א).

מאמין בכפרה לא נתנה לו כפרה. וכעין דוגמא לכך יש להביא מהא דגרסינן ביומא (פד, א): "אחטא ויוהכ"פ מכפר אין יוהכ"פ מכפר, לימא מתניתין דלא כרבי דתניא רבי אומר על כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה בין לא עשה תשובה יוהכ"פ מכפר (ומשני) אפילו תימא רבי אגב שאני". ופי' רש"י: "מאחר שעליו הוא סומך לחטוא אינו מכפר" עיי"ש.

אבל אין נראה כן מדברי הרמב"ם דבשלמא אצל חטאת ואשם, מה שכתב הרמב"ם: "כיצד היה מבעט והביא חטאתו או אשמו והוא אומר או מחשב בלבו שאין אלו מכפרין וכו' וכשיחזור בתשובה מבעיטתו צריך להביא חטאת ואשמו" עיי"ש. מובן דמצריך הרמב"ם תשובה מבעיטתו ואח"כ יביא חטאתו ואשמו, שהרי כל זמן שאיננו מאמין שהקרבת מכפר אין הקרבן מכפר, וא"כ כשם שלא מתכפר לו בחטאת הראשון כמו כן לא יתכפר לו בחטאת השני, כל זמן שהוא מבעט ואיננו מאמין. אבל מה שכתב הרמב"ם: "וכן המבעט ביוהכ"פ אין יוהכ"פ מכפר עליו, לפיכך אם נתחייב באשם תלוי ועבר עליו יוהכ"פ והוא מבעט בו הרי זה לא נתכפר לו וכשיחזור בתשובה אחר יוהכ"פ חייב להביא כל אשם תלוי" עיי"ש. ואם נימא דאינו מאמין בכפרתו הוי עיכוב בכפרה אם כן אם איננו מאמין בכפרת יוהכ"פ, אין יוהכ"פ מכפר עליו וכמובן שעבירה היא בידו בעיטתו זו. אבל מדוע תעכב עבירה זו מלהביא אחר יוהכ"פ אשם תלוי וכי אדם שמביא אשם תלוי צריך מקודם לחזור בתשובה על כל עבירותיו, א"כ איננו יכול להביא אשם תלוי. והרי רבא ס"ל דמומר לדם מביא חטאת חלב, וכן פסיק הרמב"ם (פ"ד מעבה"ק ופ"ג משגגות הנ"ל) עיי"ש, וא"כ מ"ט כתבה הרמב"ם אחר יוהכ"פ חייב להביא כל אשם תלוי דאיזה קשר ישנו לאשם תלוי עם עבירתו שאיננו מאמין בכפרת יוהכ"פ.

ח.

יסוד חדש במבעט ביחס לתשובתו

הדברים מראים דס"ל להרמב"ם דהא דאיננו מאמין בכפרת קרבן או בכפרת יוהכ"פ זה לא הוי חסרון בכפרה, אלא חסרון בתשובה על החטא דזה הוי חלק מהתשובה שיאמין שהקב"ה ברוב חסדו נותן לו כפרה על חטאו ביוהכ"פ ובקרבתו. וממילא אם איננו מאמין בכל חלקי הכפרה דהקב"ה כתב בתורתו חסר לו תשובה ובלי תשובה אין יוהכ"פ וקרבתו מכפר, וכמש"כ הרמב"ם בריש הל' תשובה. ומשום הכי כל זמן שאיננו מאמין בכפרת יוהכ"פ על ספק אכל חלב אינו יכול להביא קרבן אשם תלוי מפני שבלי תשובה אין הקרבן מכפר.

ואפשר להביא לזה קצת ראיה, שהרי אם נימא דאם אינו מאמין בכפרה הוי חסרון בכפרה א"כ אין זה שייך כלל למחלוקת רבי ורבנן אם יוהכ"פ מכפר בלי תשובה או לא מכפר, דאין זה ענין עם התשובה כלל אלא דבר בפני עצמו דהכפרה ישנה למי שמאמין בכפרה זאת, ומי שאיננו מאמין בכפרה זאת אין לו כפרה בזה. ובגמרא קצת משמע דזה תלוי במחלוקת רבי ורבנן שהרי שבין ואין שבין דאצל חטאת ואשם הוי דשבין ואין שבין אצל יוהכ"פ השנויה באותה ברייתא כמש"כ שם הש"מ בחיבורין. והרי אמרינן שם בכריתות ובשבועות דרבי חולק על יוהכ"פ וס"ל דיו"כ מכפר על שאינן שבין, מזה משמע דלכאורה דלרבי מי שמבעט ביוהכ"פ

יוהכ"פ מכפר, וזה מראה דמבעט הוי חסרון בתשובה ומשום הכי לרבי דיוהכ"פ מכפר בלי תשובה מכפר הוא ג"כ במבעט כמובן, ואם כי השיטה מקובצת בכריתות (ז, א אות י"ד) והתוס' שם ד"ה ובפלוגתא, כתבו להדיא דלרבי מבעט מכפר אין ראייה שהרי השיטה מקובצת ס"ל כשיטת התוס' בשבועות⁹ ואולי גם התוס' בכריתות ס"ל הכי דמבעט הוי שאי אפשרי בכפרה. וכל אינו שב הוי כאומר אי אפשרי בכפרה דזה ברור שזה תלוי במחלוקת רבי ורבנן, ואנן קדיינינן אליבא דהרמב"ם.

ולכאורה צריך עיון קצת מדברי התוס' בשבועות (לג ע"א, ד"ה דאלת"ה) דכתבו וז"ל: "ואם תאמר למה לי 'אך' חלק למאי דס"ד השתא דידיעין מסברא דרבי כרת דיוהכ"פ לית לי' וכו' או שמא איצטריך אך אפילו חזר בו מעבירה, אלא שמבעט בכפרה שאינו רוצה שיו"כ יכפר" עיי"ש. וא"כ הרי חזרנו לרבי דיו"כ מכפר בלי תשובה, ומ"מ מבעט אינו מכפר אבל דהפשוט דהרי התוס' מיירי בכרת דיומא דאין מכפר בלי תשובה שהרי רבא מוקים להברייתא ד'אך' חלק כרבי ובכרת דיומי', ובזה התוס' מפרשים ד'אך' חלק בא ללמדנו דמבעט אינו מכפר אבל במקום שיוהכ"פ מכפר בלי תשובה אפילו מבעט מכפר.

ט.

תלויות הכפרה בתשובה בקרבן או בוידוי

היוצא לנו מכל זה דלשיטת הרמב"ם הדברים מראים דמבעט ביוהכ"פ ובקרבן הוי חסרון בתשובה. ואם זה נכון, נבאר לפי"ו הסוגיא בכריתות (שם) דבמאי חולקים אביי דס"ל דמבעט בקרבן אינו מכפר ולרבא מכפר ונראה דמחלוקתם הוי אי קרבן בעי תשובה או לא בעי תשובה דלאביי קרבן בעי תשובה ממילא אם מבעט בקרבן זאת אומרת, שאיננו מבעט בכפרתו אינו מכפר שהרי חסרה התשובה כדנ"ל. לרבא קרבן מכפר בלי תשובה, ממילא אם איננו מאמין בכפרתו אם כי אין כאן תשובה הקרבן מכפר. ומביא רבא ראייה דבעי תשובה שהרי שונה בברייתא דחטאת ואשם מכפרים דווקא לשבים, ואינם מכפרים לאינן שבינן, ושבינן ושאינן שבינן דקרבן הוי דומיא דשבינן ושאינן שבינן דיוהכ"פ דבעי תשובה ממש חוץ מיו"כ כמו כן שבינן דקרבן בעי תשובה ממש חוץ מהקרבן וכמו שכתב בשיטה מקובצת בחידושין (אות כ"ב) עיי"ש. ממילא אם איננו מאמין בכפרת הקרבן כמו בכפרת יו"כ שאין כאן תשובה אין הקרבן ויו"כ מכפרים, והא דלא אפליגו אביי ורבא בהדיא אי קרבן בעי תשובה אי לא בעי תשובה, ולמה הם חולקים דווקא בפרט הזה באיננו מאמין בכפרתו. נראה שהרי מכיוון שהתורה חייבה להתוודות על חטאת עוון חטאת, ועל אשם עוון אשם וכמש"כ הרמב"ם (פ"ג ממעה"ק הי"ד) וכל וידוי מוכרח שיהי' בו חרטה דאם אינו מתחרט אין זה וידוי.

כמו כן כתב בשערי תשובה להר"י (שער ראשון אות י"ט): "כי המתודה מתחרט, כי איך אפשר שיאמר חטאתי עויתי פשעתי ואיננו חושב את זה לעוון כלל שהרי לא התחרט על זה והדבר

9. שבועות לג , א. ד"ה דאלת"ה.

הזה ישר הוא בעיניו דזה הוי תרתי דסתרי אהדיי וכן צריך הוא לקבל על עצמו שלא יעשה את זה לעולם דכל שאינו עוזב את החטא אין וידויו וידויו. כמש"כ הרמב"ם פ"ב מתשובה ה"ג: "כל המתודה בדברים ואינו גומר בלבו לעזוב הרי זה דומה לטובל ושרץ בידו שאין הטבילה מועלת לו עד שישליך השרץ" וכו' ע"כ.

וכך כתב אף הרמב"ם בריש הל' תשובה: "כיצד מתודין אומר אנא השם חטאתי ע"פ לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי וכו' וזהו עיקרו של וידויו" ע"כ. הרי למדים אנו מדברי הרמב"ם שני דברים דהחרטה ועזיבת החטא הם הם עיקר הוידויו. ממילא אם אפילו קרבן מכפר בלי תשובה, אבל מכיוון שהתורה צוותה להתוודות ממילא מוכרח שתהי' חרטה ועזיבת החטא, אבל אין זה מחמת תשובה, אלא מחמת מצות וידויו. ממילא האמונה שיו"כ וקרבן מכפר שזהו רק דין בתשובה גרידא ואין לזה קשר עם הוידויו, רבא ס"ל דהקרבן מכפר ולאביי דאית לי' דאינו מכפר היינו משום דס"ל דבעי תשובה מחמת דין התשובה ולא רק מחמת וידויו עד כמה שהוידויו דורש ממילא אם אינו מאמין בכפרה אין הקרבן מכפר, ממילא נמצא דכל המחלוקת בין אביי לרבא מצומצמת היא לשיטת הרמב"ם רק באם אינו מאמין בכפרה של הקרבן.

י.

ביאורים חדשים למחלוקת אביי ורבא

ואם כי, אפשר למצוא עוד הפרש בין אביי לרבא, דלאביי אם לא עשה תשובה אין הקרבן מכפר שהרי קרבן בלי תשובה אינו מכפר. ולרבא אם לא התודה הדין נותן דהקרבן כשר דלא עדיפא מצות וידויו ממצות סמיכה דהקרבן כשר. ולרבא הרי אמרינן דקרבן לא בעי תשובה אלא רק מצות וידויו ישנה, ואם החסיר מצות וידויו הרי הקרבן כשר כמו החסיר מצות סמיכה. אבל עדיפא לי' לשנות המחלוקת בין אביי ורבא שעשה את הקרבן כתורה וכמצווה ודאי לא שננו, ועל זה אמרו שמכיוון ששנינו בברייתא דקרבן מכפר רק על השבין ואינו מכפר על שאינן שבין ממילא אם מבעט בכפרת הקרבן שאיננו מאמין בכפרתו שאין כאן תשובה אין הקרבן מכפר, ואתיא סוגית הגמרא יותר כפשוטה לפי זה. אלא דאכתי צריכינן לאודועי דלפי"ז מחלוקת אביי ורבא לאו היינו מחלוקת דר"י ור"ל אצל מבעט ביו"כ. שהרי לפי מה שאנו מדמין למימר דאביי ורבא תרווייהו ס"ל דאיננו מאמין בכפרת קרבן היינו חסרון בתשובה, אלא דקמיפלגי אי קרבן בעי תשובה אי לא בעי תשובה.

וא"כ לפי זה מאי קמיפלגי ר"י ור"ל אי איננו מאמין בכפרת יו"כ, אי יו"כ מכפר או לאו. הרי יו"כ בודאי בעי תשובה, ולא עוד שזוהי מחלוקת של רבי ורבנן אי יו"כ בעי תשובה אי לא בעי תשובה, א"כ ליפלגו אי הלכה כרבי או הלכה כרבנן. משום הכי צריכינן למימר דר"י ור"ל חולקים אי מבעט בכפרת יו"כ אי זה הוי חלק מהתשובה אי לא, דר' יוחנן ס"ל דזה הוי חלק מהתשובה ולר"ל זה לא הוי חלק מהתשובה. ווהי ג"כ המחלוקת בירושלמי שבועות הנ"ל, אם אינו מאמין בכפרה אי מכפר אי לא, דמאן דס"ל שאיננו מאמין בכפרה מכפר היינו דס"ל כר"ל דאין זה חלק מתשובה על החטא שחטא אלא עבירה אחרת היא בידו, ומשום הכי מכפר. ומאן

דס"ל דאיננו מאמין בכפרה אינו מכפר היינו משום דס"ל בזה כשיטת ר' יוחנן דזה הוי חסרון בתשובה על החטא משא"כ, אביי ורבא ס"ל כר' יוחנן דאיננו מאמין הוי חסרון בתשובה על החטא אלא דחולקים אי קרבן בעי תשובה אי לא בעי תשובה כהנ"ל.

ואל תתמה ע"ז שהרי כבר כתבו בכריתות (ז, א ד"ה בפלוגתא) וז"ל: "אלא נראה דלא פליגי ביום הכיפורים" ע"כ. רוצה לומר דאביי ורבא לא חולקים במבעט ביוהכ"פ אלא חולקים דוקא במבעט בקרבן ועי"ש עוד בדברי התוס'. ובודאי לשיטת הרמב"ם דר"י ור"ל חולקים דאינו מאמין בכפרת יו"כ, ור"ל חולק על הירושלמי. דהרי בירושלמי מאן דס"ל דאינו מאמין יו"כ מכפר אבל באי אפשי בכפרה ס"ל דאינו מכפר דזה הוי מבעט ולרי"ל בבבלי כריתות (ז, א) דלא מוקי במבעט קאמר הבבלי משום דרי"ל ס"ל דמבעט יו"כ מכפר. וצריכינן למימר דלשיטת הרמב"ם הבבלי ס"ל דאי אפשי כאידך מ"ד בירושלמי דלית כולא מבר נשא למימר למלכא לית את מלכא. ומשום הכי באי אפשי בבבלי כו"ע ס"ל דמכפר אלא דחולקים דאינו מאמין אי מכפר אי לאו ולפי"ז יוצא מדברינו שמכיון דהדר רבא לגבי אביי מחמת הברייתא דקרבן אינו מכפר בלי תשובה, א"כ תיקשי לן מה דהקשינו באות ד' הנ"ל דלהרמב"ם דמומר אם עשה תשובה מקבלין ממנו חטאתו על מה שחטא בשעת מומרותו. דהיכי הוה ס"ד בחולין (ה, ב) דיקבלו ממומר חטאת אי לא כתיב קרא שהרי להרמב"ם מיירי בלי תשובה דאי עשה תשובה הרי גם ממומר מקבלין לפי שיטת הרמב"ם. וכן אם אינו רגיל ומפורסם דלא הוי מומר לשיטת הרמב"ם מקבלין, וזה בודאי מיירי בלי תשובה דאי בתשובה הרי גם ממומר מקבלין, וא"כ הרי אין כאן תשובה ובלי תשובה אין החטאת מכפר עי"ש באות ד, הנ"ל.

יא.

פורק עול ומומר בשיטת הרמב"ם

נראה דבהלכות בתשובה (פ"ג) קחשיב הרמב"ם מומרים בין אלה שאין להם חלק לעוה"ב וז"ל שם בהל' ט': "שנים הם המומרים מישראל, המומר לעבירה אחת והמומר לכל התורה כולה, מומר לעבירה אחת זה שהחזיק עצמו לעשות אותה עבירה בזדון והורגל ונתפרסם בה אפילו היתה מן הקלות כגון שהחזיק תמיד ללבוש שעטנו או להקיף פאה ונמצא כאלו בטלה מצוה זו מן העולם אצלו, הרי זה מומר לאותו דבר, והוא שיעשה להכעיס" עי"ש.

על גמ' בשבועות (יג, א) כתב רש"י: "פורק עול - כופר בעיקר" עי"ש. אבל בירושלמי פאה (פ"א ה"א) גרסינן: "הפורק עול זה שהוא אומר יש תורה ואינו סופנה" עי"ש. ופי' הפני משה ואינו חושבה לכלום, ומוכרח הוא פירושו. ונראה שזהו שכתב הרמב"ם: "ונמצא כאלו בטלה מן העולם מצוה זו אצלו" עי"ש שזהו פריקת עול המצווה ממנו¹⁰.

וכן נראה מדברי השערי תשובה לרבינו יונה (שער ראשון אות ל"ח), דמומר הוי פורק עול וז"ל: "השלישי כי בהתמדתו על העבירה נעשית לו כהיתר ויפרוק עולה מעליו ולא ישתמר ממנה ויחשב עם פורקי עול וכופרים לדבר אחד" ע"כ. ואם הוא פורק עול לתיאבון למסקנת הגמרא

10. עיין עוד ברמב"ם הל' אבל פ"א, י.

הוריות (יא, א) הוי מחלוקת בין הת"ק ובין ר"ש אי הוי מומר אי לא והרמב"ם פוסק בשגגות (פ"ג) ובמע"ק (פ"ג) דלתיאבון הוי מומר.

ונראה דהמחלוקת היא בזה שהרי לתיאבון אין כאן פריקת עול באותה מדה כמו להכעיס שהרי בזמן שיש לפניו שומן וחלב אוכל את השומן ולא את החלב, אבל בזמן שהוא צריך חלב אז הוא אוכלו מבלי להתחשב כלל עם איסור התורה וכך מנהגו כל הימים שהרי איננו נכשל באכילת חלב לפעמים אלא שכך הוא רגיל בזה. כמו שכתב הרמב"ם (פ"ג ממע"ק ה"ד): "היה מומר לעבירה והוא מפורסם וידוע לעשותה והורגל בין להכעיס בין לתיאבון וכו" ע"כ. נמצא דלפי ההלכה המומר לתיאבון הוי ג"כ פורק עול. וכתב הרמב"ם במומר לענין קרבן אותם התנאים שכתב מומר לענין עוה"ב, אלא דלענין עוה"ב מאבד את עולמו רק בלהכעיס, ובנוגע לקרבן הוי מומר אפילו לתיאבון שאין מקבלין ממנו קרבן על העבירה.

והשתא איכא לעיוני דלפי שיטת הרמב"ם דמומר הוי פורק עול, אם חזר בתשובה כפי דיני התשובה אם תיכף אחרי התשובה נתכשר להביא חטאתו, אעפ"י שעוד לא הספיק להעמיס את עול המצוה עליו. בזה איכא לדון דאיכא למימר דכשם שנעשה פורק עול לא ע"י החלטה בלב שלא יקיים את המצווה אלא בהתנהגותו שמתנהג ואינו משגיח כלל על מה שהתורה אוסרת והוא מתנהג ככה כאילו אין המצווה אצלו, זוהי הפריקת עול. וא"כ אם חזר בתשובה כפי דיניה, אבל ההנהגה שעשתה אותו לפורק עול לא שונתה וא"כ בכדי שיפסק מלהיות מומר פורק עול צריך הוא להעמיס עליו את עול המצווה. זאת אומרת שישמור ויקיים למעשה ובזה הוא מעמיס עליו את עול המצווה ופוסק מלהיות מומר פורק עול, זאת אומרת שישמור ויקיים למעשה ובזה הוא מעמיס עליו את עול המצווה ופוסק מלהיות מומר פורק עול.

ואל תתמה איך אפשר שעשה תשובה והקב"ה ריצה את עונו והוא עוד נשאר מומר כל זמן שלא העמיס על עצמו את עול המצווה בקיומה ממש למעשה. והנה כעין זה אנו מוצאים במדרש ילקוט תילים (סי' תשנ"ד) "שאלו לחכמה חוטא מה ענשו א"ל חטאים תרדוף רעה, שאלו לנבואה חוטא מה ענשו, א"ל הנפש החוטאת היא תמות, שאלו לתורה חוטא מה ענשו א"ל יביא אשם ויתכפר שאלו להקב"ה חוטא מה ענשו א"ל יעשה תשובה ויתכפר לו" עי"ש¹¹.

א"כ אם כלפי הקב"ה מספיקה תשובה לבדה, אבל התורה דורשת גם אשם בכדי שיתכפר וא"כ הוא הדין כאן דאם כלפי הקב"ה התשובה בעצמה מספיקה, אבל כלפי התורה הוא עוד נשאר מומר עד שיעמיס עליו את עול המצווה למעשה. וכמו כן אם אחד עבר עבירת מיתת בי"ד ועשה תשובה גמורה בודאי הקב"ה מוחל לו כפי הכלל של ארבעה חלוקי כפרה שהיה דורש ר' ישמעאל¹². אבל מ"מ התורה דורשת שימיתו אותו בבי"ד ואין תשובתו מועילה רק כלפי הקב"ה ולא כלפי התורה, והוא הדין אצל מומר שפרק מעליו עול מצווה לפי התורה הוא יפסיק מלהיות מומר רק בזמן שיעמיס עליו עול המצווה, זאת אומרת שיתנהג וישמור את המצווה. אבל כלפי הקב"ה מכיון שעשה תשובה נתכפר לו כהנ"ל. ולפי יסוד זה.

11. ועיין בירושלמי ביצה ג' ו'.

12. יומא פו, א.

יב.

כפרת מומר וקבלת מצוות

ובאם זה נכון ממילא מתבארים כל השאלות, דלפי זה מ"ש בחולין דאם לא היה כתוב מיעוט אצל חטאת הוה אמרינן דמקבלין ממומרים זה מיירי אם התשובה¹³ אבל מדברי רש"י בחולין נראה דמיירי דלא עשה תשובה, שהרי לרש"י מומר אין זה פורק עול (ד"ה מהתם חולין ה, ב) וז"ל: "חדא בחטאת וחדא בעולה, וצריכי דאי אשמועינן חטאת משום דלכפרה הוא אבל עולה דדורון הוא אימא לקבל מיני". ופי' רש"י: "דלכפרה הוא וכיון דדעתו להזיד ולחזור על עבירתו, ובהאי מיהא איתרמי דשגג ולא הזיד, א"כ אמאי נקבל מיני, הא לאו בר כפרה הוא" עי"ש. הרי חזינן שמיירי במומר בלי תשובה וא"כ אמאי קאמר בגמרא ואי אשמועינן עולה משום דלאו חיובא הוא, אבל חטאת דחיובא הוא אימא לקבל מיני' וכו'. וא"כ תקשה איך הי' ס"ד דלקבל מיני' הרי אין הקרבן מכפר בלי תשובה וכי עדיף מומר שיתכפר בקרבנו בלי תשובה מסתם אדם שנכשל בחלב בשוגג שלו הקרבן איננו מכפר בלי תשובה, נימא שלפי שיטת רש"י דמבעט בכפרה הוי אי אפשי, יוצא כפי מה שעוררנו באות ד' הנ"ל. דהא דלא בעינן תשובה בחטאת מחמת שהתשובה עצמה צריכה בכדי שהקרבן יכפר לו כמו אצל יוהכ"פ אלא דכתיב אצל קרבן 'לרצון' בעינן שירצה הכפרה, ואם אינו שב בתשובה איננו רוצה הכפרה מש"ה אם הוא רק מתחרט על העבר, אעפ"י שאינו מקבל להבא. מ"מ הרי חרטתו מעידה עליו כמאה עדים שרוצה בכפרה, וממילא הקרבן יכפר עיין לעיל, כנאמר לעיל. ממילא נמצא דמחמת רצונו להתכפר אין כאן עיכוב בכפרה, אבל מומרותו שדעתו לאכול חלב הלאה היא המעכבת את הכפרה כדשנינו "מעם הארץ" פרט למומר¹⁴.

ומה דכתב רש"י בכריתות (ז, א) דהא דאין הקרבן מכפר אלא לשבין הוי משום דבעינן לרצונו ולא פירש כמו שאיתא במקומות הרבה מפני ש"זבח רשעים תועבה". נראה לומר דכל עיקר של "זבח רשעים" איתא רק במקום שאין התורה דורשת את הקרבן אבל במקום שהתורה דורשת את הקרבן לא שייך כלל "זבח רשעים תועבה". ביאור הדבר הוא דאם מביא קרבן עולה על עבירת עשה הרי אין התורה דורשת את הקרבן על העשה שהרי תשובה מספיקה כדתניא¹⁵: "עבר על עשה ושב אין זו משם עד שמוחלין לו", אלא דהוא רוצה בקרבן עולה להתכפר ע"ז אמרינן דקרבנו תועבה הוא, וכן שעיר המשתלח מכפר על כל עבירות אבל אין התורה דורשת שיביאו שעיר המשתלח על עבירת עשה שהרי אין צורך בקרבן שהרי התשובה בעצמה מספיקה, אלא שהוא רוצה להתכפר בקרבן זה, ע"ז אמרינן שאין הקב"ה רוצה בקרבנם של רשעים. אבל אם חטאת יש בכוחו לכפר בלי תשובה והתורה דורשת את החטאת דוקא ולא שייך כאן כלל החסרון ד"זבח רשעים תועבה", שהרי יוצא שהתורה בעצמה אומרת שהחטאת בלי תשובה מספיקה וממילא אין כאן חסרון של "זבח רשעים תועבה". ומובא בגמ' שבועות (יג, א) דיו"כ מכפר בלי תשובה אין ע"ז החסרון של "זבח רשעים תועבה"¹⁶ אחרי התשובה, ומ"מ כל זמן

13. לכאור' נראה כהמשך.

14. הוריות יא, א.

15. יומא פו, א.

16. אולי דולג דף.

שלא הספיק להתנהג בשמירת המצוה למעשה מומר הוא לפי התורה, אבל בלי תשובה בכלל אין הקרבן מכפר.

וכן אם לפעמים הוא עובר עבירת אכילת חלב בודאי בלי תשובה אי אפשר לו להקריב קרבן חטאת ומיירי בתשובה אלא אם הוא איננו מומר מספיקה לו התשובה אבל אם הוא מומר התשובה הזאת לא תספיק לו רק אם יפסק מלהיות מומר. פורק עול היינו שיעמיס עליו את עול המצוה למעשה, ומש"כ הרמב"ם בפ"ג (הל' שגגות ה"ז): "כיצד מומר לאכול חלב שאכל חלב בשגגה והביא חטאתו אין מקבלין ממנו עד שיחזור בתשובה", ע"כ. וצריך לבאר בכוננת הרמב"ם שתשובת מומר היינו שיעמיס עליו את עול המצווה למעשה ממש, וכן נראה אם מומר לאכול חלב פסק מלהיות מומר ומעכשיו נשמר למעשה באכילת חלב איננו כבר מומר אלא שיש בידו עבירת מומר כמו שאם אחד חלל את השבת יש בידו עבירת חילול שבת. וכל זמן שאיננו חוזר בתשובה על מה שהיה מומר לא יכול להקריב קרבן חטאת, לא מחמת מומר שהרי עכשיו אין הוא מומר אלא מחמת רשעו שאין קרבן מכפר בלי תשובה והדבר הזה של מומר צריך עיון רב וראיות כמסמרים נטועים.

